

สังคีตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบ
การลำพญา

Musical Forms and Change of Music for
Lam Phaya

สุรพล เนสุสินธุ์¹

Surapon Nesusin

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาศรีวิทยาศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assistant Professor, Faculty of Fine and Applied
Arts, Khon Kaen University
(E-mail: nsurap@kku.ac.th)

Received: 08/03/2021 Revised: 26/04/2021 Accepted: 27/04/2021

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สังคิตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสังคิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา 2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จากผู้รู้ 9 คน ผู้ปฏิบัติ 10 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป 10 คน ในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดมุกดาหาร ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2559 ถึง 30 กรกฎาคม 2563 นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้า วิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ด้านสังคิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา แบ่งออกได้ 2 ด้าน คือ 1) ด้านเครื่องดนตรี ประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงดั้งเดิม คือ แคนและพิณ ทำหน้าที่ในการดำเนินทำนอง ส่วนกลองและฉิ่งทำหน้าที่ในการกำกับจังหวะ 2) ด้านสังคิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ประกอบด้วย 2.1) จังหวะ พบว่ามี 2 รูปแบบ คือ แบบกิ่งอิสระ และแบบจังหวะแบบตายตัว 2.2) ทำนอง พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การดำเนินทำนองของดนตรีประกอบการลำผญาสมัยก่อนจะใช้ท่วงทำนองลำช้า เอื้อนเสียงและค้ำกลอนไม่เป็นระบบ ทำนองของการลำผญา มีลักษณะ “ทำนองวน” ทำนองที่ปรากฏในการลำผญา พบว่ามี 4 ลักษณะ คือ ทำนองเกริ่น ทำนองหลัก ทำนองสร้อย และทำนองจบ และการดำเนินทำนองดนตรีเคล้าไปกับทำนองลำผญา ซึ่งเป็นการดำเนินทำนองของเครื่องดนตรีและหมอลำ วนไปเรื่อยๆ พร้อมเสียงลำ 2.3) ฉันทลักษณ์กลอนลำผญา พบว่ามี 4 ลักษณะ คือ กลอนขึ้นหรือคำบุพพท กลอนเนื้อหา กลอนสร้อย และกลอนจบ 2.4) คุณลักษณะการประสานเสียง พบว่า การร้องของหมอลำจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างทำนองของกลอนลำ ทำนองของการบรรเลงพิณและแคน ซึ่งมีลูกตกเสียงเดียวกัน 2.5) รูปแบบ พบว่า มีรูปแบบเป็น A A A การบรรเลงของเครื่องดนตรีทุกประเภทใช้ทำนองเดียวกัน และยังพบว่าลูกตกต่างๆ จะตกที่จังหวะเสียงเดียวกัน 2.6) ประโยคของกลอนลำผญา พบว่า มีลักษณะของการสัมผัส

ภายในวรรค มีรูปแบบที่หลากหลายและพบคำสัมผัสจำนวนหลายช่วง การสัมผัสเป็นแบบวรรคต่อวรรค

ด้านการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา สรุปได้ว่าหมอลำผญาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเครื่องดนตรี ซึ่งนิยมเอาเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามามีบทบาท เน้นจังหวะเร็ว และนำเพลงลูกทุ่งหมอลำมาเสริมมากขึ้น ทำให้ทำนองดั้งเดิมเริ่มเลือนรางหายไป ส่วนใหญ่เน้นรูปแบบเป็นคอนเสิร์ตมากกว่าแบบโบราณ ตลอดทั้งมีการเสริมสร้างศิลปินขึ้นมารับใช้สังคมมากยิ่งขึ้น ทำให้ศิลปินมีรายได้จากการแสดงหมอลำผญาได้อย่างดี

คำสำคัญ: สังคิตลักษณ์, การเปลี่ยนแปลง, ลำผญา, หมอลำผญา, ดนตรี

Abstract

The research, Musical Forms and Change of Music for Lam Phaya, aimed at : 1) The study Form of Music for Lam Phaya. 2) The study Change of Music for Lam Phaya.

The research tools included an interview form and an observation form. Written document and field data were collected. Field data were obtained through interviews and observations from 9 key-informants, 10 casual informants, and 10 general informants in Karasin Province and Mukdahan Province. The research From November 2016 to 30 July 2020, The data were checked for their accountability with triangulation technique, analyzed according to the given objectives, and the results of the study were presented in a descriptive analysis form.

The result of research. the musical forms for music for Lam-Phaya. Divided into 2 sides 1) Musical instruments, Consists of musical instruments that are used in traditional music is Khaen mouth organ and Phin Responsible for Melody The drums and cymbals are

responsible for directing the rhythm. the musical forms Lam Phaya. Consisting of 2.1) There are 2 types of rhythm: semi-independent and fixed rhythm. 2.2) There are 2 types of melody which are Traditional times are slow melody. The use of sounds and poems is not systematic. The melody of the phaya has the characteristics of “repeat melody”. There are 4 types of melodies found in the phaya. is the preceding melody, Intro main theme and closing section and the melody progressing along with the singing which is the melody operation of the instrument and molam. repeatedly while singing 2.3) The lam-phaya prosody content has 4 characteristics. The Intro, main, theme, and closing section. 2.4) Harmony characteristics found that molam’s singing of the relationship between the melody of the poem Lam Melody of the Phin and khaen playing. Which has children falling in the same tune 2.5) The pattern is found to A A A pattern, the pattern of all types of musical instruments use the same And also found that various falling balls will fall at the same rhythm. 2.6) Sentences of lam phaya’s Verse Found that with rhyme in the same tone pattern has diversity and there are many rhyme-tones rhymes is in the form of music.

The change in the music of lam phaya, concluded that molam phaya is rapidly changing. Both musical instruments, which is popular with western musical instruments very fast tempo. and bring thai molam folk songs to play more in the band, Causing the original melodies to fade most will focus on the form of a concert rather than the traditional. as well as the creation of artists to serve the society even more Allowing artists to have a good income from lam phaya performances.

Keywords: Musical Forms, Change, Lam Phaya, Molam phaya, Music

บทนำ

หมอลำมีหลายลักษณะ คือ แบ่งตามวิวัฒนาการและจุดประสงค์ของหมอลำแบ่งได้ 5 ประเภท คือ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน และหมอลำผีฟ้า ซึ่งเป็นหมอลำประกอบพิธีกรรม ส่วนการจำแนกตามความนิยมของคนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น อาศัยชื่อสถานที่และเผ่าพันธุ์ของประชาชนเป็นตัวกำหนด เช่น ลำตังหวาย (บ้านตังหวาย) ลำบ้านซอก (บ้านซอก) ลำสีทันดร (แขวงสีทันดร) ลำคอนสวรรค์ (แขวงสะหวันนะเขต) ลำสาละวัน (แขวงสาละวัน) ขับจิม (แม่น้ำจิม) ลำหัวดอนตาล(อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร) ลำผู้ไทย ลำแม้ว และลำไทดำ (เจริญชัย ชนไฟโรจน์, 2526)

ลำผญาฮ้อยหัวดอนตาลเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในแถบจังหวัดมุกดาหารและจังหวัดใกล้เคียง องค์ประกอบของการแสดงเป็นผลจากความคิดสร้างสรรค์ของคนในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและอารมณ์ เนื้อหาสาระต่างๆ ของลำผญาฮ้อยดอนตาล เกิดจากการนำเอาบทผญาที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมภาษา และเป็นมรดกทางปัญญาของชาวอีสาน ซึ่งมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันมาขับร้องเป็นทำนองเฉพาะตัว เป็นส่วนที่มีความผูกพันในการดำเนินชีวิตของชาวมุกดาหาร (สงวน ศรีระพิมพ์, 2534) ลำผญาฮ้อยหัวดอนตาลเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวอำเภอดอนตาล พัฒนามาจากการจำผญาเกี่ยวของหนุ่มสาว ในประเพณีลงข่วงและประเพณีบุญเวส ระยะแรกในการลำเป็นการลำตอบผญา โดยมีแคนเป่าประกอบ มีลักษณะการแสดงพื้นบ้านอื่นๆ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ หมอลำชายและหมอลำหญิง กลอนลำระยะแรกจะเป็นกลอนเกี่ยว และภายหลังได้นำกลอนอวยพร กลอนภาษิต กลอนสั่งสอน กลอนนิทาน กลอนประวัติศาสตร์ และกลอนวิชาการต่างๆ เข้าไปในการลำผญา (สงวน ศรีระพิมพ์, 2534) ลำผญาฮ้อยหัวดอนตาล มีลักษณะคล้ายคลึงกับการแสดงพื้นบ้านอื่นๆ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ หมอลำหรือผู้แสดงซึ่งประกอบด้วยหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง กลอนลำระยะแรกจะเป็นกลอนเกี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันได้มีการดัดแปลงกลอนลำไปหลายรูปแบบ เช่น กลอนอวยพร กลอนภาษิต

กลอนสี่สอน กลอนนิทาน กลอนประวัติศาสตร์ และกลอนวิชาการต่างๆ ดนตรีประกอบการลำผญาอย่างช่วงแรกมีเพียงแคนเป่าคลอเสียงลำ ทำนองก็เนิบช้า ภายหลังได้นำเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ เข้ามาประกอบหลายประเภท เช่น พิณ กีตาร์ ออร์แกน กลองและฉิ่ง มีทำนองกระชับเข้าเป็นจังหวะแน่นอนตายตัว (สงวน ศรีอระพิมพ์, 2534)

จากผลการวิจัยและเอกสารที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ตลอดทั้งการสืบค้นหา ข้อมูลเกี่ยวกับดนตรีประกอบการลำผญาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่มี งานวิจัยหรือเอกสารชิ้นใดที่ว่าด้วย สังคืตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง สังคืตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงดนตรีประกอบการลำผญา หากงานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์จะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา นักวิชาการ นักดนตรี ตลอดทั้งผู้ที่สนใจ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึง สังคืตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางสังคืตลักษณ์ทางด้านเครื่องดนตรี ประกอบด้วย เครื่องดนตรีประเภทแคน เครื่องดนตรีประเภทพิณ และเครื่องดนตรีประเภทประกอบจังหวะต่างๆ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงสังคืตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ประกอบด้วย จังหวะ ทำนอง ฉันทลักษณ์กลอนลำผญา คุณลักษณะการประสานเสียง รูปแบบ และประโยคของกลอนลำผญา ที่ปรากฏในยุคแรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน ประเด็นสุดท้ายจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องดนตรี การเปลี่ยนแปลงทางด้านจังหวะ การเปลี่ยนแปลงทางด้านทำนอง การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามภาพรวมในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้ตระหนักเพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ตลอดทั้งมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของสังคมในภาคอีสาน และยังเป็นแนวทางในการศึกษาทางองค์ความรู้ทางวิชาการ ด้านดนตรีวิทยา ให้กับผู้สนใจทั้งนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา ได้อย่างยั่งยืนและสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสังคีตลักษณะของดนตรีประกอบการแสดงลำผญา
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการแสดงลำผญา

นิยามศัพท์เฉพาะ

เครื่องดนตรี หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทตีดี สี ดี เป่า ที่ปรากฏในการบรรเลง

ประกอบการลำผญา คือ แคน พิณ กลอง และฉิ่ง

สังคีตลักษณะ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะของดนตรี ที่ปรากฏทางกายภาพ (About Music) และตัวของดนตรี (In Music) โดยยึดจังหวะ ทำนอง ฉันทลักษณ์ กลอนลำผญา คุณลักษณะการประสานเสียง รูปแบบ และประโยคของกลอนลำผญา บทเพลง หมายถึง ท่วงทำนอง จังหวะ ความสูงต่ำของเสียงและช่วงเสียง วงดนตรี หมายถึง การนำเครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนองและจังหวะมาบรรเลงร่วมกันประกอบด้วย แคน พิณ กลอง และฉิ่ง

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การทำให้สิ่งที่มีอยู่เดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ลำผญา หมายถึง บทร้อง บทร้อยกรองที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง มีความหมายที่หลากหลายทั้งในเชิงเปรียบเทียบ ได้ตอบขยายหญิง โดยใช้ภาษาท้องถิ่นอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

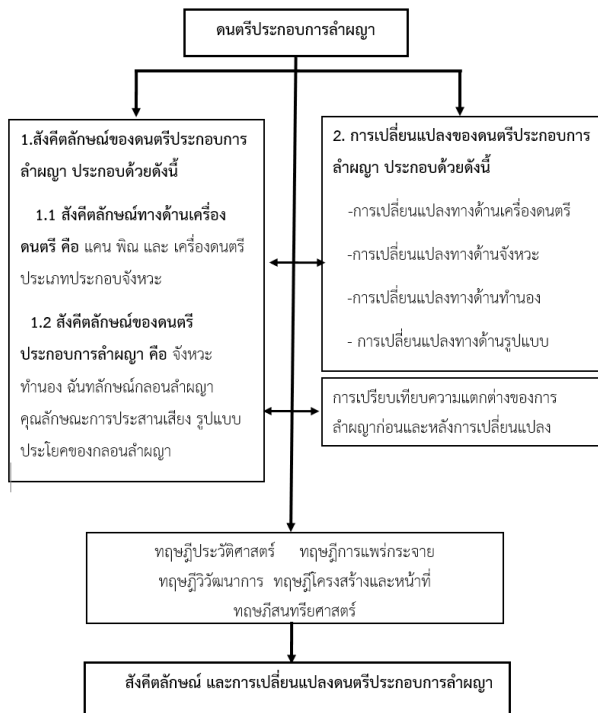
1. บุคคลากรผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ 1.กลุ่มผู้รู้ จำนวน 9 ท่าน 2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 10 ท่าน และ 3.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 10 ท่าน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ตามแนวคิดของสูกางค์ จันทวนิช (2546) คือ 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis)

3. **ขอบเขตของการวิจัย** ประกอบด้วย สันคิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางเครื่องดนตรี ดนตรีประกอบการลำผญา ในประเด็นเกี่ยวกับจังหวัดะ ทำนอง ฉันทลักษณ์กลอนลำผญา คุณลักษณะการประสานเสียง รูปแบบ และประโยคของกลอน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญาตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน

4. **ระยะเวลาที่ทำการวิจัย** ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2559 ถึง 30 กรกฎาคม 2563 และสถานที่ทำการวิจัย คือ จังหวัดมุกดาหาร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการศึกษา

1. สังคัตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1.1 สังคัตลักษณ์ทางด้านเครื่องดนตรี ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงสังคัตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา โดยศึกษาลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์แบบอย่างเฉพาะในทางดนตรีของการลำผญา คือ ลักษณะของโครงสร้างและระบบเสียงของเครื่องดนตรีที่พบในการใช้ประกอบการลำผญา ได้แก่ เครื่องดนตรีประเภทแคน พิณ และเครื่องประกอบจังหวะ โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาในภาคสนาม ดังนี้

1.1.1 เครื่องดนตรีประเภทแคน

ภาพประกอบที่ 2 ลักษณะแคนแปดที่ใช้เป่าประกอบการลำผญา

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการลำผญาในยุคแรกเริ่ม คือ แคนแปด ซึ่งมีลูกแคน 16 ลูก มีส่วนประกอบด้วย ลูกแคน เต้าแคน เข็กรัด (เครือย่านาง) รุ้นับ ลั่นแคน ขี้สูด และรูแพ

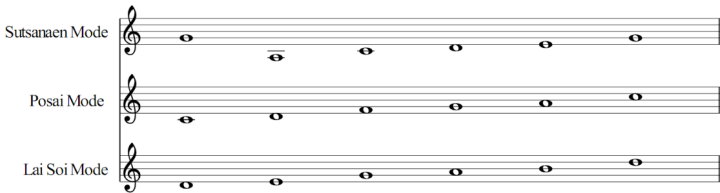
ระบบเสียงของแคน มีระบบเสียงครบ 7 เสียงตามมาตราเสียงโดอาโทนิค (Diatonic) คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที ระยะห่างของเสียง โด-เร /เร-มี/ ฟา-ซอล/ ซอล-ลา/ ลา-ที/ มีระยะห่างเท่ากับ 1 เสียง และระยะห่างของเสียง /มี-ฟา/ที-โด/ มีระยะห่างเท่ากับ ½ เสียง โดยระบบเสียงแคน 2 ลักษณะ คือ

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565

ลักษณะที่ 1 คือ ช่วงระดับเสียง หมายถึง ระดับเสียงที่ใช้กำหนดบันไดเสียงในลูกแคนแต่ละลูก ซึ่งมี 3 ช่วงเสียง คือ ช่วงเสียงต่ำ ประกอบด้วย เสียงลาต่ำ (โป้ขวา) และที่ต่ำ (แม่เวียง), ช่วงเสียงกลาง ประกอบด้วย เสียงโด (แม่เซ), เสียงเร แม่แก), เสียงมี (แม่ก้อยขวา), เสียงฟา (แม่ก้อยซ้าย), เสียงซอล (สะแนน), เสียงลา (ฮับทุ่ง), เสียงที่ (ลูกเวียง) และช่วงเสียงสูง ประกอบด้วย เสียงโดสูง (โป้ซ้าย), เสียงเรสูง (แก่น้อย), มีสูง (ก้อยขวา), ฟาสูง (ก้อยซ้าย), ซอลสูง (โป้ขวา), ลาสูง (โป้ขวา)

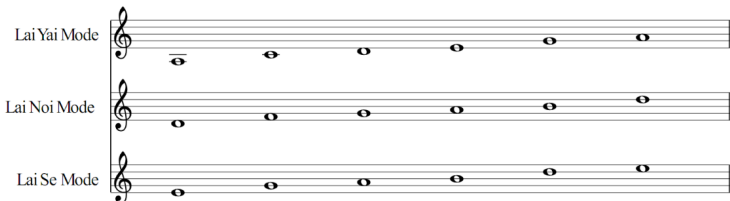
ลักษณะที่ 2 คือ กลุ่มเสียง หมายถึง มาตราเสียงที่มีระดับเสียงต่ำ-สูง ในลายเพลงที่เป็นแม่แบบของลายเพลงอื่นๆ มี 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มเสียงทางสั้น ประกอบด้วย ลายสุดสะแนน ลายโป้ซ้าย และลายสร้อย

ภาพประกอบที่ 3 ลักษณะโน้ตของกลุ่มเสียงทางสั้น

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มเสียงทางยาว ประกอบด้วย ลายใหญ่ ลายน้อย ลายเซ

ภาพประกอบที่ 4 ลักษณะโน้ตของกลุ่มเสียงทางยาว

1.1.2 เครื่องดนตรีประเภทพิณ

ภาพประกอบที่ 5 ลักษณะพิณที่ใช้บรรเลงประกอบการลำญา

พิณที่เข้ามามีบทบาทต่อการลำญามี 3 ชนิด คือ พิณโปร่ง พิณไฟฟ้า และพิณโปร่งไฟฟ้า

โครงสร้างของพิณ ประกอบด้วย

ภาพประกอบที่ 6 โครงสร้างของพิณ

ตัวพิณ ประกอบขึ้นจากไม้สองส่วน คือ ไม้ที่เจาะเป็นโพรง และ ไม้แผ่นเพื่อนำมาประกบบนหน้าตัวพิณ หน้าตัวพิณจะมีหย่องติดไว้สำหรับรองรับ

สายพิณ และมีรู้อยู่สายพิณ มีความกว้างไม่น้อยกว่า 8 นิ้ว ภายในจะเจาะให้มี ความลึก 2 นิ้ว

คอพิณ เป็นส่วนที่ติดขึ้นเสียง ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง

หย่องพิณ คือ หย่องหน้า พบบริเวณเต้าพิณ และหย่องท้าย พบบริเวณปลายของคอพิณ ทำมาจากไม้เนื้อแข็งหรือพลาสติกเพื่อรองรับสายพิณ

หัวพิณ เป็นส่วนท้ายคอพิณจะมีหัวพญานาคที่แกะสลักสวยงาม นำมาประกบเข้ากับหัวพิณ

ลูกบิด เป็นตัวยึดสายพิณ และปรับระดับเสียงสูง-ต่ำ โดยติดเข้า ที่ด้านปลายของหัวพิณ มีอยู่ 2 ชนิด คือ ลูกบิดไม้ และ ลูกบิดกีตาร์

ปิ๊กหรือไม้ดีด พบว่ามี 3 แบบ คือ ทำมาจากพลาสติก ปิ๊กสำเร็จรูป และทำมาจากเขาควาย

ระบบเสียงของพิณ มีระบบเสียงครบ 7 เสียงตามมาตราเสียง ไดอาโทนิค (Diatonic) การตั้งสายพิณตามระบบเสียงของพิณได้ 2 แบบ คือ **แบบที่ 1** คือ ตั้งแบบลายใหญ่ คือ ขึ้นสายพิณ จำนวน 3 สาย ซึ่งมีระดับเสียงดังนี้ (สายที่ 1 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงมี (E)) (สายที่ 2 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงลา (A)) และ (สายที่ 3 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงมีต่ำ (E))

สายที่ 3 เสียง มีต่ำ	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล
สายที่ 2 เสียง ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด
สายที่ 1 เสียง มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล

แบบที่ 2 คือ ตั้งแบบลายน้อย คือ ขึ้นสายพิณ จำนวน 3 สาย คือ (สายที่ 1 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงเร (D)) (สายที่ 2 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงลา (A)) (สายที่ 3 สายเปล่า ขึ้นด้วย เสียงมีต่ำ (E))

สายที่ 3	เสียง มีดำ	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล
สายที่ 2	เสียง ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด
สายที่ 1	เสียง เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา	ซอล	ลา	ที	โด	เร	มี	ฟา

1.1.3 เครื่องดนตรีประเภทประกอบจังหวะกลองยาวหรือ

กลองหาง

ภาพประกอบที่ 7 ลักษณะของเครื่องดนตรีประเภทกลองยาวหรือกลองหาง

กลองหางจะซึงหนึ่งหน้าเดียว ทำมาจากไม้ มีรูปทรงลำตัวกลมกลิ้งแล้ว กว้างออก และผายออกเป็นตีนเพื่อสามารถตั้งพื้นได้ ตรงด้านที่ไม่ได้ซึงหนึ่ง มีโครงสร้างประกอบด้วย 1) หนังกลอง มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 25 เซนติเมตร ทำมาจากหนังวัว 2) หุ่นกลอง ซึ่งข้างในจะเจาะหรือกลึงให้เป็นโพรง ทำมาจากไม้ขนุน มีขนาดความสูง 120 เซนติเมตร 3) สายเร่งเสียง เป็นส่วนที่ใช้เชือกรอบตัวหุ่นกลอง ผูกระหว่างหนังกลองและลวดรั้งเชือกกลอง

ระบบเสียงของกลองยาวหรือกลองหาง พบว่า มีการใช้เสียงจากการตีกลอง ซึ่งมี 2 เสียง คือ เสียงตึง และเสียงป๊ะ กล่าวคือ 1) เสียงตึง หมายถึง ใช้นิ้วทั้ง 5 นิ้ว

ประกอบด้วย นิ้วโป้ง นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย ตีลงไปตรงกลางของหนังกลองพร้อมๆ กัน 2) เสียงปะ หมายถึง ไข่นิ้ว 4 นิ้ว ประกอบด้วย นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย ตีลงไปบริเวณขอบของหนังกลองพร้อมๆ กัน โดยมีระบบเสียงที่ปรากฏได้ดังนี้

---ปะ	ตัง-ตัง	---ปะ	-ตัง-ตัง	---ปะ	-ตัง-ตัง	-ตัง-ปะ	-ตัง-ตัง
-------	---------	-------	----------	-------	----------	---------	----------

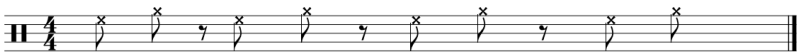
ฟา หมายถึง เสียง “ตัง”

โด หมายถึง เสียง “ปะ”

1.1.4 เครื่องดนตรีประเภทฆ้อง ทำมาจากโลหะ หล่อหน้าไว้กลีกลงกลาง ปากผายกลม มีจำนวนสองชั้นแต่แต่ละชั้นมีความยาวโดยวัดจากเส้นผ่าศูนย์กลางวัดได้ประมาณ 6 เซนติเมตร เจาะรูตรงกลางไว้สำหรับร้อยเชือก

ระบบเสียงของเครื่องดนตรีประเภทฆ้อง มีเสียง 2 เสียง คือ เสียงฉิ่ง และ เสียงฉับ โดยมีระบบเสียงที่ปรากฏได้ดังนี้

----	-ฉิ่ง-ฉับ	----	-ฉิ่ง-ฉับ	----	-ฉิ่ง-ฉับ	----	-ฉิ่ง-ฉับ
------	-----------	------	-----------	------	-----------	------	-----------

เสียง มี (สูง) หมายถึง เสียง “ฉิ่ง” เสียง ซอล (สูง) หมายถึง เสียง “ฉับ”

1.2 สันติลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา

1.2.1 จังหวะ จังหวะที่พบในดนตรีประกอบการลำผญา พบว่ามี 2 รูปแบบ คือ 1) **จังหวะแบบกิ่งอิสระ** คือ เป็นจังหวะที่มีความสม่ำเสมอแต่ไม่ได้

ขึ้นอยู่กับเวลา โดยไม่สามารถกำหนดได้ด้วยเครื่องหมายจังหวะ (Time Signature) แต่ขึ้นอยู่กับจังหวะความพึงพอใจของผู้บรรเลงที่ได้รับการฝึกฝน สังคม และประสบการณ์อย่างยาวนาน ซึ่งจะมีผลความเข้าใจซึ่งกันและกันในการดำเนินทำนอง รับ-ส่งของนักดนตรีและหมอลำ สังเกตจากหมอลำฝ่ายชายจะขึ้นเสียงตั้งแต่นั่นจนจบทำนองลำจากนั้นฝ่ายหญิงจะโต้ตอบในทำนองเดียวกัน โดยมีได้ยัดจังหวะของดนตรีเป็นหลัก นอกจากนั้นยังพบว่า ขณะฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงกำลังลำอยู่ หมอลำก็เปล่งเสียงออกมาเป็นบทกลอนสอดแทรกขณะลำ และ 2) **จังหวะแบบตายตัว** คือ เป็นจังหวะที่มีความสม่ำเสมอ สามารถกำหนดได้ด้วยเครื่องหมายกำหนดจังหวะ (Time Signature) และวัดค่าของจังหวะได้ การลำผญาเป็นการลำที่มีทำนองเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของการลำ โดยอาศัยจังหวะในการดำเนินทำนอง บรรเลงด้วยบันไดเสียง minor โดยเน้นลูกตกที่เสียง เร (dominant) การลำผญามีอัตราส่วนจังหวะที่ 2/4 โดยพิจารณาตามหลักการของอัตราส่วนจังหวะของโน้ตดนตรีสากล และมีการดำเนินทำนองทั้งหมด 4 ห้องต่อประโยคเพลง และดนตรีบรรเลงทำนองเพิ่มอีก 1 ห้อง ซึ่งเป็นส่วนของท่อนจบ โดยจะไม่มีทำนองกลอนลำเพิ่มขึ้น และหมอลำจะไม่ร้องซ้ำประโยคเดิม เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการจบกลอนลำ ทั้งนี้หมอลำจะใช้คำว่า “โอ้...ละน้อ....” แทน และเป็นการจบการลำใน 1 กลอนลำ

1.2.2 ทำนอง ผู้บรรเลงสามารถที่จะเอื้อนความสั้นยาวของเสียงตามคำกลอนของหมอลำเพื่อให้เกิดทำนองขึ้น มี 2 ลักษณะ คือ 1) **การดำเนินทำนองของดนตรีประกอบการลำผญา** ทำนองดนตรี การลำผญาสมัยก่อน จะนิบซ้ำคือผู้ลำฝ่ายชายจะใช้ท่วงทำนองลำซ้ำเอื้อนเสียงและเสียงดนตรีจะต้องคลอไปกับเสียงลำเมื่อฝ่ายชายลำเกี่ยวจบฝ่ายหญิงก็จะพูดโต้ตอบโดยไม่มีลำและไม่มีเสียงดนตรี เมื่อฝ่ายชายเริ่มลำผญาดนตรีก็จะคลอตาม ทำนองของการลำผญา มีลักษณะ “ทำนองวน” หมายถึง จะดำเนินอยู่ในกรอบของทำนองหลักและบรรเลงวนซ้ำหลายรอบ โดยแต่ละรอบก็จะมีแปรทำนองไปในลักษณะต่างๆ ตามขีดจำกัดของระดับเสียงของเครื่องดนตรีในแต่ละชนิด ทำนองที่ปรากฏในการลำผญา มี 4 ลักษณะ คือ ทำนองเกริ่น ทำนองหลัก ทำนองสร้อย และทำนองจบ 2) **การดำเนินทำนองดนตรี**

เคล้าไปกับทำนองลำผญา เป็นการดำเนินทำนองของเครื่องดนตรีและหมอลำ มีลักษณะเป็นการบรรเลงวนไปเรื่อยๆ พร้อมเสียงลำ กล่าวคือ หมอลำจะลำไปตามทำนองกลอนลำของตนเอง ส่วนดนตรีก็บรรเลงประกอบไปด้วยทำนองหลักของการลำผญา อย่างไรก็ตามการร้องเคล้านี้ ดนตรีกับการลำถึงแม้ว่าจะเป็นคนละอย่างกัน แต่เมื่อหมอลำ ลำกับดนตรีเคล้าประสานกันแล้ว ทำให้มีความไพเราะเป็นอย่างยิ่ง และยังเกิดความสัมพันธ์ระหว่างทำนองลำและดนตรีได้อย่างซาบซึ้ง อนึ่งนั้น ทำนองลำและดนตรีในการลำผญาจะลำลงในจังหวะตกพร้อมกับดนตรีทุกครั้ง และการขึ้นเสียงแรกเริ่มจะขึ้นด้วยเสียงสูงและจบลงด้วยเสียงต่ำทุกครั้งไป

1.2.3 ฉันทลักษณ์กลอนลำผญา ฉันทลักษณ์ของกลอนลำผญา แบ่งเป็นบท แต่ละบทแบ่งได้เป็น 4 วรรค แต่ละวรรคมี 4 จังหวะ แต่ละวรรคมี จำนวนคำ 7-12 คำ บางวรรคอาจมีคำบุพทและคำสร้อย ดังตัวอย่างดังนี้

ตาหวาน... จังว่าแก้มอันกายแจ่ม	แกมผัดกายนั้นหัวรอน
คอนใส่นาคะนิงถึงจังได้มานั้นพายัพี่.....	
ตาหวาน... จังว่าผ่นนั้นตกแล้ง	ผ่นตกแสง เป็นบางบ่อน
บ่อนนึ่งแล้ง บ่อนนึ่งท่วม	อันผ่นฟ้า บ่ทอกัน..

1.2.4 คุณลักษณะการประสานเสียง เครื่องดนตรีประเภทแคน และพิณ เป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลง โดยใช้ระบบเพนตาโทนิคสเกล (Pentatonic Scale) บรรเลงแบบ pestle ซ้ำวนไปวนมา หรือ accompany หมายถึง การเล่นไปด้วยกัน โดยที่ฉิ่งเล่นอยู่ในอัตราจังหวะ 4/4 เคาะในจังหวะ 234 (ฉิ่ง ฉิ่ง ฉับ) แต่เมื่อถึงท่อนของหมอลำฝ่ายชาย ฉิ่งจะเปลี่ยนกระสวนจังหวะเป็น 1 2 3 4 (ฉิ่ง ฉับ ฉิ่ง ฉับ) และเมื่อกลับมาท่อนลำของฝ่ายหญิง ฉิ่งจะเปลี่ยนมาเล่นในจังหวะ 2 3 4 (ฉิ่ง ฉิ่ง ฉับ) กลองทำหน้าที่ในการให้จังหวะที่ 4/4 ทำการตีโดยให้จังหวะที่ 1 2 3 4 เน้นจังหวะหนักที่ 3 4 การร้องของหมอลำจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างทำนองของกลอนลำและทำนองของการบรรเลงพิณและแคน

1.2.5 รูปแบบ รูปแบบของทำนองดนตรีประกอบการลำผญา โดยอาศัยเครื่องดนตรีประเภทแคนเป็นเครื่องดนตรีหลัก ทำนองหลักจะประกอบด้วยโน้ตจำนวน 5 เสียง คือ เสียงโด เร มี ซอล และลา เป็นเสียงหลัก แคน ทำหน้าที่ในการขึ้นเสียงต้นของการบรรเลงในแต่ละทำนอง มีจังหวะค่อนข้างเร็ว มีกระสวนจังหวะไม่สม่ำเสมอแต่สามารถกำหนดอัตราจังหวะได้ในอัตรา 2/4 การบรรเลงในทำนองลำผญาจะเป็นแบบ A จะบรรเลงซ้ำๆ วนไปเรื่อยๆ ไม่มีการเปลี่ยนรูปแบบกระสวนจังหวะแต่อย่างใดหรือเรียกว่าแบบสโตรฟิก (Strophic Form) เป็นลักษณะของกลอนเพลงที่มีแนวทำนองเดียวตลอดแต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้อง รูปแบบเป็น A A A การบรรเลงของเครื่องดนตรีทุกประเภทใช้ทำนองเดียวกัน และยังพบว่าลูกตกต่างๆ จะตกที่จังหวะเสียงเดียวกัน

1.2.6 ประโยคของกลอนลำผญา เป็นการใช้ภาษาประจำถิ่น สำเนียงที่ใช้ในการเปล่งเสียงจึงเป็นสำเนียงของภาษาพูด การสื่อความหมายในทำนองของกลอนลำจึงต้องผันเสียงคำร้องให้ตรงกับความเป็นจริงเพื่อให้สามารถสื่อความหมายให้ผู้ฟังได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าท่วงทำนองการบรรเลงจะมีทิศทางการดำเนินทำนองที่ไม่สอดคล้องกันกับทำนองลำเท่าใดนัก แต่หากพิจารณาดูแล้วนั้นทำให้พบว่า ในวรรคหนึ่งๆ ของการลำนั้นจะพบกับตำแหน่งที่ท่วงทำนองลำและทำนองบรรเลงใช้ลูกตกเสียงเดียวกันตามประโยคของกลอนลำในทุกๆ วรรค ประโยคกลอนลำผญา มีลักษณะของการสัมผัสภายในวรรค มีรูปแบบที่หลากหลายและพบคำสัมผัสจำนวนหลายช่วง

1.2.7 รูปแบบพิธีกรรมการไหว้ครู เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่คณะหมอลำผญาทุกคณะล้วนตระหนักในการประกอบพิธีกรรมอย่างยิ่ง การไหว้ครูเป็นพิธีกรรมที่เปรียบเสมือนภาพสะท้อนของความเชื่อและเทิดทูนในความเคารพของครูบาอาจารย์ ผู้ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาแห่งการลำผญา เกิดการหล่อหลอมจนสามารถเป็นหมอลำได้อย่างเชี่ยวชาญและลึกซึ้งอย่างถ่องแท้ เมื่อมีการแสดงลำผญาทุกครั้ง ผู้แสดงและนักดนตรีทุกคนจะต้องทำพิธีไหว้ครู โดยจะต้องมีการจัดเตรียมเครื่องสักการะ “คายน้อ” โดยหัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสจะเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ใน

การเตรียมเครื่องกายให้ครบ ซึ่งการลำโพงก็จะมีบทบาทที่เป็นกลอนที่ได้รับ การสืบทอดจากบรมครูสู่ศิษย์ผู้รับการสืบทอด โดยกลอนลำนั้นจะมีระดับเสียงของ ดนตรีตรงกับบันไดเสียงดีไมเนอร์ (D Miner Scale)

2. การเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องดนตรี ปัจจุบันได้นำเอาอุปกรณ์ทันสมัยใหม่เข้ามาเพื่อเป็นตัวเพิ่มความสนใจแก่ผู้ชมมากขึ้น เช่นเดียวกับหมอลำผญาก็ได้รับเอาเทคโนโลยีเข้ามาตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีต่างๆ ที่หมอลำผญานำมาใช้ประกอบการเล่นหมอลำผญา โดยนำเอาเครื่องดนตรีตามแบบทางตะวันตกมาใช้ เช่น กีตาร์ กลองชุด เบส ฯลฯ และเกิดเป็นวงดนตรีลูกทุ่ง แบบคอนเสิร์ต

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านจังหวะ ในปัจจุบันเครื่องดนตรีประเภทจังหวะได้รับอิทธิพลของดนตรีสากล โดยนำเอาเครื่องดนตรีสากลบางอย่างเข้ามาเล่นประกอบ เช่น กลองชุด เบส ออร์แกน อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จังหวะการลำผญาเปลี่ยนไปเป็นการลำที่มีจังหวะเร้าใจ เพิ่มความสนุกสนานมากขึ้นจนกลายเป็น “คอนเสิร์ตหมอลำผญา หมอลำผญาชิง”

2.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านทำนอง ทำนองลำผญาไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพียงแต่ผู้ลำอาจนำเอาทำนองเพลงอื่นๆ มาผสมผสานในกลอนลำผญาเท่านั้น

2.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ มีรูปแบบขั้นตอนอย่างชัดเจน การลำผญาโดยนิยมลำตามกลอนลำและนำเพลงสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานบ้างตามคำขอของผู้ฟัง กลอนลำที่ลำตามรูปแบบของการลำผญาปรากฏอย่างชัดเจน 5 รูปแบบ คือ กลอนลำผญาเกี่ยว กลอนลำผญาอวยพร กลอนลำผญาสุภาพจิตคำสอน กลอนลำผญานิทาน และกลอนลำผญาอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การแสดงหมอลำผญา ยังได้เพิ่มระบบแสง สี เสียง เป็นระบบที่มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น

2.5 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ปัจจุบันหมอลำผญามีหลายวง หมอลำผญาคณะไหนแสดงดี มีผลงานเป็นที่ยอมรับของผู้ชมก็หมายถึงต้องมียางแสดงอยู่เรื่อยๆ ฉะนั้นหมอลำผญาคณะต่างๆ จึงต้องปรับปรุงด้านการแสดงทุกรูปแบบ เพื่อเอาใจผู้ชม

2.6 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจุบันเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินเป็นสำคัญผลจากเศรษฐกิจที่เน้นความสำคัญของเงินเป็นหลัก ทำให้หมอลำผญาผู้ยึดปฏิบัติเป็นอาชีพมีสำนักงานมีนายทุนอยู่เบื้องหลัง แสดงหมอลำผญาจึงเปลี่ยนจากการเล่นเพื่อความบันเทิงโดยตรงมาเป็นการแข่งขันทำมาหากินโดยแฝงมาในรูปความบันเทิง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม – วัฒนธรรมไม่ว่าจะเกิดจากการติดต่อกับชุมชนภายนอกและการเปลี่ยนแปลงภายใน ล้วนมีผลต่อการแสดงหมอลำผญา จนเป็นภาวการณ์ที่น่าจะพิจารณาหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการรักษามรดก วัฒนธรรมของชาติน่าจะมีการรักษาหาทางส่งเสริมและประยุกต์ใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านอันดีเหล่านี้ไว้ก่อนที่จะสูญหายไป

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ประเด็น ดังนี้

1. สังกิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการแสดงลำผญา ประกอบด้วย

1.1 สังกิตลักษณ์ทางด้านเครื่องดนตรี ลักษณะของโครงสร้างและระบบเสียงของเครื่องดนตรีที่พบในการใช้ประกอบการลำผญา ได้แก่ เครื่องดนตรีประเภทแคน พิณ กลอง และฉิ่ง เป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการแสดงในแต่ละครั้ง มีระบบเสียงครบ 7 เสียงตามมาตราเสียง Diatonic ระยะห่างของเสียง โด-เร /เร-มี/ ฟา-ซอล/ ซอล-ลา/ ลา-ที/ มีระยะห่างเท่ากับ 1 เสียง และระยะห่างของเสียง /มี-ฟา/ฟา-โด/ มีระยะห่างเท่ากับ ½ หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับนักวิชาการจำนวนหลายท่าน เช่น เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526 ก) ได้กล่าวถึงดนตรีอีสานกลุ่มลำแคนเกี่ยวกับหัวข้อที่ควรศึกษา คือ เครื่องดนตรี

ลักษณะการผสมวง ลักษณะโอกาสในการบรรเลงและการเล่นที่ใช้ดนตรีประกอบการเล่นที่ใช้ดนตรีประกอบของกลุ่มลำแคนมีหลายอย่าง แต่ที่เด่นคือ การแสดงหมอลำ โดยหมอลำจะลำได้ก็ต้องมีเครื่องดนตรีประเภทแคน พิณ และเครื่องอื่นๆ ใช้บรรเลงคลอกับหมอลำ

1.2 สังคิตลักษณ์ของดนตรีประกอบการลำผญา ประกอบด้วย

1) จังหวะ มีลักษณะของการเคลื่อนที่ของแนวทำนองหรือเสียง ซึ่งแสดงผ่านจากอัตราจังหวะต่างๆ ของเครื่องดนตรี โดยยึดจากการเรียนรู้และพัฒนาองค์ประกอบทางดนตรีที่เหมาะสม โครงสร้างจังหวะที่พบในดนตรีประกอบการลำผญา พบว่ามี 2 รูปแบบ คือ 1) จังหวะแบบกิ่งอิสระ และ 2) จังหวะแบบตายตัว การลำผญาเป็นการลำที่มีทำนองเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของการลำ โดยอาศัยจังหวะในการดำเนินทำนอง บรรเลงด้วยบันไดเสียง minor โดยเน้นลูกตกที่เสียง เร (dominant) การลำผญา มีอัตราส่วนจังหวะที่ 2/4 และมีการดำเนินทำนองทั้งหมด 4 ห้องต่อประโยคเพลง และดนตรีบรรเลงทำนองเพิ่มอีก 1 ห้อง ซึ่งเป็นส่วนของท่อนจบ

2) ทำนอง มีรูปแบบของการจัดลำดับความสูง-ต่ำ ของเสียง การจัดกลุ่มเสียง, การจัดรูปลักษณะของท่วงทำนอง, การจัดโครงสร้างของวลีและการจัดเนื้อร้อง การบรรเลงดนตรีนั้น ผู้บรรเลงจะอาศัยการบรรเลงโดยการบรรเลงตามคำร้องหรือตามถ้อยคำในภาษาเฉพาะถิ่นของหมอลำผญา การบรรเลงเช่นนี้ผู้บรรเลงสามารถที่จะเอื้อนความสั้นยาวของเสียงตามคำกลอนของหมอลำเพื่อให้เกิดทำนองขึ้น ซึ่งสามารถอธิบายได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การดำเนินทำนองของดนตรีประกอบการลำผญา และ 2) การดำเนินทำนองดนตรีเคล้าไปกับทำนองลำผญา

3) ฉันทลักษณ์กลอนลำผญา ฉันทลักษณ์ของกลอนลำผญาแบ่งเป็นบท แต่ละบทแบ่งได้เป็น 4 ววรรค แต่ละวรรคมี 4 จังหวะ แต่ละวรรคมีจำนวนคำ 7-12 คำ บางวรรคอาจมีคำบุพบทและคำสร้อย

4) คุณลักษณะการประสานเสียง เครื่องดนตรีประเภทแคน และพิณ เป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลง โดยใช้ระบบเพนตาโทนิคสเกล (Pentatonic Scale) บรรเลงแบบ pestle ช้าวนไปวนมา หรือ accompany ทำนองร้องและทำนองบรรเลงจะใช้ลูกตกเสียงเดียวกัน ซึ่งลูกตกของทำนองร้องและทำนอง

บรรเลงส่วนใหญ่มีลูกตกเสียงเดียวกันในหนึ่งวรรค 5) รูปแบบของทำนองดนตรีประกอบการลำญา โดยทำนองหลักจะประกอบด้วยโน้ตจำนวน 5 เสียง คือ เสียงโด เร มี ซอล และลา เป็นเสียงหลัก มีกระสวนจังหวะไม่สม่ำเสมอการบรรเลงในทำนองลำญาจะเป็นแบบ A จะบรรเลงซ้ำๆ วนไปเรื่อยๆ ไม่มีการเปลี่ยนรูปแบบกระสวนจังหวะแต่อย่างใดหรือเรียกว่าแบบสโตรฟิก (Strophic Form) เป็นลักษณะของกลอนเพลงที่มีแนวทำนองเดียวตลอดแต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้อง รูปแบบเป็น A A A การบรรเลงของเครื่องดนตรีทุกประเภทใช้ทำนองเดียวกัน และยังพบว่าลูกตกต่างๆ จะตกที่จังหวะเสียงเดียวกัน 6) ประโยคของกลอนลำญา มีประโยคของกลอนลำซึ่งเป็นการใช้ภาษาประจำถิ่น สำเนียงที่ใช้ในการเปล่งเสียงจึงเป็นสำเนียงของภาษาพูด การสื่อความหมายในทำนองของกลอนลำจึงต้องผันเสียงคำร้องให้ตรงกับความเป็นจริงเพื่อให้สามารถสื่อความหมายให้ผู้ฟังได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ประโยคของกลอนลำในทุกๆ วรรคมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามบริบทและเนื้อหาของกลอนลำ ประโยคกลอนลำญา มีลักษณะของการสัมผัสภายในวรรค มีรูปแบบที่หลากหลายและพบคำสัมผัสจำนวนหลายช่วง ลักษณะการสัมผัสเป็นแบบวรรคต่อวรรค มีลักษณะการแบ่งคำที่เท่าๆ กันในแต่ละวรรค หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับนักวิชาการจำนวนหลายท่าน เช่น เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (2526) กล่าวว่า กลอนลำเป็นงานวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งตามเนื้อหาได้หลากหลายประเภท เช่น กลอนเกี่ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการ ส่วนทำนองลำที่นิยมใช้ในวงการหมอลำมีอยู่ 5 ทำนองคือ ทำทำนองลำทางสั้น ทำทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ย ทำนองลำเพลิน และทำนองลำเดิน ลำทางสั้นเป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ทำนองลำทางยาว เป็นทำนองลำแบบมีเอื้อน แสดงถึงอารมณ์โศก สะอึกสะอื้น ทำนองลำเตี้ยเป็นทำนองเพลงแบบสมัยนิยม มี 4 ทำนองคือ เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา และ เตี้ยหัวโนนตาล ลำเพลินเป็นทำนองแบบลำทางยาว แต่มีท่วงทีลีลาสนุกสนานเพลิดเพลิน ส่วนลำเดินนั้นในสมัยก่อนหมายถึงทำนองเดินดง เป็นลำทางสั้นแต่ใช้แคนलय่น้อยอย่างลำทางยาว ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะกลอนลำนั้น มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (หรือกลอนกาพย์ก็เรียก) และ

กลอนเย็น กลอนตัดใช้สำหรับลำทางสั้น ที่เรียกว่ากลอนตัดเพราะตัดเป็นวรรคใดวรรคมัน จบลงวรรคใดก็ได้ ไม่ต้องรอจบเป็นบทส่วนกลอนเย็นใช้สำหรับลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำเต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล ที่เรียกว่ากลอนเย็น เพราะจะจบได้ก็ต้องครบองค์ทั้ง 4 วรรคนั่นเอง จึงใช้เวลานานกว่ากลอนตัด,

2. การเปลี่ยนแปลงของดนตรีประกอบการลำผญา ประกอบด้วย

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องดนตรี ปัจจุบันได้นำเอาอุปกรณ์ที่ทันสมัยใหม่เข้ามาแทรกเพื่อเป็นตัวเพิ่มความสนใจแก่ผู้ชมมากขึ้น เช่น การแสดงดนตรีลูกทุ่ง การแสดงคอนเสิร์ต แม้กระทั่งการประกวดร้องเพลงตามงานวัด หมอลำผญาที่ได้รับเอาเทคโนโลยีเข้ามาตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมอลำผญาจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเทคโนโลยีต่างๆ ที่หมอลำผญานำมาใช้ประกอบการเล่น หมอลำผญา เช่น กีตาร์ กลองชุด เบส ออร์แกน ฯลฯ เครื่องดนตรีเหล่านี้มีเสียงเร้าใจแปลกใหม่ น่าตื่นเต้นสำหรับผู้ชม แต่คนก็ได้มีบทบาทสำคัญอยู่ไม่แพ้เครื่องดนตรีเหล่านี้เหมือนกัน หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับนักวิชาการจำนวนหลายท่าน เช่นเจริญชัย ชนโพโรจน์ (2526) ได้กล่าวว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบหมอลำหมู่คือ แคน แต่ปัจจุบันหมอลำหมู่ส่วนมากใช้เครื่องดนตรีฝรั่ง เช่น กลองชุด ทรัมเป็ต แซกโซโฟน และกีตาร์ แต่เครื่องดนตรีฝรั่งพวกนี้จะใช้สำหรับประกอบดนตรีลูกทุ่งเสียส่วนมากกว่าการประกอบหมอลำหมู่ ส่วนมากใช้ลายใหญ่ ซึ่งช้าและเศร้า 2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านจังหวะ ปัจจุบันนักดนตรีหรือหมอลำนิยมในจังหวะค่อนข้างเร็วเน้นถึงความสนุกสนาน เพื่อให้เกิดความชื่นชอบของผู้ฟัง ดังนั้นคณะหมอลำผญาบางคณะจึงได้นำเครื่องดนตรีประเภทจังหวะเข้ามามีบทบาทในการแสดง คือ กลองชุด กลองทอม เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วบางคณะยังนิยมนำเอาอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาบรรเลงทดแทนเครื่องดนตรีอื่นๆ นอกจากนี้ในปัจจุบันเครื่องดนตรีประเภทจังหวะได้รับอิทธิพลของดนตรีสากล โดยนำเอาเครื่องดนตรีสากลบางอย่างเข้ามาเล่นประกอบ เช่น กลองชุด เบส ออร์แกน อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จังหวะการลำผญาเปลี่ยนไปเป็นการลำที่มีจังหวะเร้าใจ เพิ่มความสนุกสนานมากขึ้นจนกลายเป็น “คอนเสิร์ตหมอลำผญา หมอลำผญาชิง” จากข้อสรุปที่กล่าวมานั้นมีความ

คิดเห็นและความสอดคล้องกับสอดคล้องกับสงวน ศรีระพิมพ์ (2534) ลำผญาอ้อย หัวดอนตาล มีลักษณะคล้ายคลึงกับการแสดงพื้นบ้านอื่นๆ ดนตรีประกอบการ ลำผญาอ้อยช่วงแรกมีเพียงแคนเป่าคลอเสียงลำ ทำนองก็เนิบช้า ภายหลังได้นำเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ เข้ามาประกอบหลายประเภท เช่น พิณ กีตาร์ ออร์แกน กลองและฉิ่ง มีทำนองกระชับเข้าเป็นจังหวะแน่นอนตายตัว 3) **การเปลี่ยนแปลงทางด้านทำนอง ทำนองลำผญาไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพียงแต่ผู้ลำอาจนำเอาทำนองเพลงอื่นๆ มาผสมผสานในกลอนลำผญาเท่านั้น** หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับนักวิชาการจำนวนหลายท่าน เช่น สงวน ศรีระพิมพ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง ลำผญาอ้อยหัวดอนตาล พบว่า ดนตรีจะมีบทบาทในการแสดง นับตั้งแต่เปิดการแสดง ดนตรีจะบรรเลงบทเพลงให้หนักแน่นหรือหมอลำร้อง โดยดนตรีบรรเลงให้จังหวะเพื่อให้ผู้ลำได้พอสัน ประกอบการลำ ตลอดทั้งนำเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ มาบรรเลงในการแสดง 4) **การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ** การแสดงหมอลำผญาเดิมนั้นไม่มีรูปแบบที่แน่นอน เพียงกำหนดขึ้นตามหมอลำเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้มีรูปแบบขึ้นตอนอย่างชัดเจน การลำผญาโดยนิยมลำตามกลอนลำและนำเพลงสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานบ้างตามคำขอของผู้ฟัง กลอนลำที่ลำตามรูปแบบของการลำผญาปรากฏอย่างชัดเจน 5 รูปแบบ คือ กลอนลำผญาเกี่ยว กลอนลำผญาอวยพร กลอนลำผญาสุภาพคำสอน กลอนลำผญานิทาน และกลอนลำผญาอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การแสดงหมอลำผญายังได้เพิ่มระบบแสง สี เสียง เป็นระบบที่มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับนักวิชาการจำนวนหลายท่าน เช่น สงวน ศรีระพิมพ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง ลำผญาอ้อยหัวดอนตาล พบว่า การลำผญาอ้อยหัวดอนตาล พบว่า การพัฒนาสังคมเป็นตัวการทำให้เกิดบทบาทของการลำผญาอ้อยหัวดอนตาลเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ ค่านิยมทางสังคมก็มีส่วนลดหรือเพิ่มความสำเร็จของการแสดงดังกล่าวด้วย 5) **การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม** ปัจจุบันหมอลำผญามีหลายวง หมอลำผญาคณะไหนแสดงดี มีผลงานเป็นที่ยอมรับของผู้ชมก็หมายถึงต้องมีการแสดงอยู่เรื่อยๆ ฉะนั้นหมอลำผญาคณะต่างๆ จึงต้องปรับปรุงด้านการแสดงทุกรูปแบบ เพื่อเอาใจผู้ชม และ

6) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจุบันเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินเป็นสำคัญผลจากเศรษฐกิจที่เน้นความสำคัญของเงินเป็นหลัก ทำให้หมอลำผญาที่มีผู้ยึดปฏิบัติเป็นอาชีพมีสำนักงานมีนายทุนอยู่เบื้องหลังแสดงหมอลำผญาจึงเปลี่ยนจากการเล่นเพื่อความบันเทิงโดยตรงมาเป็นการแข่งขันทำมาหากินโดยแฝงมาในรูปความบันเทิง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม – วัฒนธรรมไม่ว่าจะเกิดจากการติดต่อกับชุมชนภายนอกและการเปลี่ยนแปลงภายใน ล้วนมีผลต่อการแสดงหมอลำผญา จนเป็นภาวการณ์ที่น่าจะพิจารณาหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการรักษามรดก วัฒนธรรมของชาติน่าจะมีการรักษาหาทางส่งเสริมและประยุกต์ใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านอันดีเหล่านี้ไว้ก่อนที่จะสูญหายไป หากพิจารณาจากบทสรุปแล้วมีความสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536) โดยสรุปสาระสำคัญของทฤษฎีได้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างสังคมและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันซึ่งเป็นการสรุปจากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Culture) โดยมีเจ้าของทฤษฎีคือราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton ค.ศ. 1893–1953) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน มีเนื้อหาว่าสาระสำคัญของทฤษฎี ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเชื่อว่าเมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ ที่ไม่เคยมีมาก่อนจะเห็นได้จากในสังคมอเมริกัน ซึ่งมีศักยภาพในด้านการประดิษฐ์คิดค้นสูง แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายถึงร้อยละ 90 เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นในสังคมเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

สถานศึกษาจัดหลักสูตรหมอลำผญาให้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา
ควรศึกษารูปแบบดนตรีประกอบการลำผญาสองฝั่งโขง

เอกสารอ้างอิง

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526), **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2541). **คู่มือการเป่าแคนเบื้องต้น**, มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สงวน ศรีอระพิมพ์. (2534), **ลำผญา่ย่อยหัวดอนตาล**, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). **ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่าและแนวการใช้ประโยชน์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2542). **ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และ การใช้ประโยชน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุภางค์ จันทวานิช. (2546). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.